

הלכות שבת סימן רסח

באר הגולה 86

משאר הכרכות, בין בערכית, בין בשחרית מוסף ומנחה. (ד) ויש אומרים (ג) דבמוסף (ה) פוסק אפילו באמצע ברכה: ג. אם היה סבור שהוא חל והתחיל אדעתא דחל, ומיד (ו) בשאמר תבת 'אמה' נזכר, קדם שאמר 'חונן', הנה לה התחיל בשל (ג) חל, וגומר אותה ברכה. אבל אם היה יודע שהוא שבת, (ו) *ולא בכונה התחיל תבת 'אמה', אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פוסחת ב'אמה' אינו גומר ברכת 'אמה חונן', (ח) דחשבינן לה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו. הגה דהרייזל וכול לומר 'אמה קדשת' או (ז) 'אמה אחר' (הרחבת הדיון סימן יד): ד' ימי שהתפלל תפלה (ט) של חל בשבת ולא הזכיר של שבת, (ס) לא יצא. ויאה הזכיר של שבת בתוך שמונה עשרה, אף על פי שלא קבע ברכה לשבת, (י) יצא: הגה ובמוסף אפילו לא אמר (יא) רק 'תעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף', יצא (כ"י סי' יטו) בשם הראשון פרק מי שמתו: ה' טעם והתפלל של חל בשבת ולא הזכיר של שבת, אם עקר בגלוי חוזר לראש, ואם (יב) לא עקר (י) בגלוי, אף על פי ששם תפלתו, אינו חוזר אלא (יג) לשל שבת.

באר היטב

שבת לא אטרחהו וכו', וכן שהתחיל גומר, ומי שארע לו כן יצא כל השבוע, דהוא סימן רע לו, וישפוש בשבועו ויטעם בתשובה, של"ה: (ג) דבמוסף, שחרי אין תפלת י"ח כולל במקום מוסף, ע"כ ליכא למימר דמקצת לה לצלות י"ח: (ג) חל, ודוקא בשחרית, אבל בערכית ומנחה דגם תפלת שבת מתחיל באמה, גומר בשל שבת, מ"א, ע"ש, צ"ל לשבוע באמת, שבת קדשה, אזה"ר ששן, ס"ח סימן תתפ"ב, ובשכנ"ג כתב: מנהג לומר כליל שבת ונעוהו כה, וכלים ונעוהו בו, ובמנחה ונעוהו כס: (ד) אמה אחר, ומ"מ אינו גומר לא אמה קדשה ולא אמה אחר, אלא יאמר ישמח משה, וישפיר קאמר: אמה הקב"ה, ישמח משה בתפלתו, ל"ח אות מו: (ס) לא יצא, וה"ה ביוס"טוב, שני, ת"ד: (י) יצא, בכלי נסתפק אם ספק לו אם הזכיר של שבת אם צריך לחזור: (י) בגלוי, דהנה שנגיל לומר אחר תפלתו פחותים, עין סימן ק"ז ס"ה וסימן חב"ס ס"א:

משנה ברורה

יוס"טוב: (ד) ויש אומרים דבמוסף וכו', דסבירא להו דבמוסף לא ישנן כלל תפלת י"ח ברכות, דאף בחל אין אומרים רק שבע ברכות, ולכן פוסק אפילו באמצע ברכה, וטעם הדעה שפוטא, דבראב"ד גם במוסף אם התפלל י"ח ברכות ורק הוסיף בה "תעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף", יצא, וכדאיטא בקצ"ד, לכן גם לה ישנן בדיקבד הכרכה של חל: (ה) פוסק אפילו וכו', וכן פסקו (ג) האחרונים, משום ספק ברכה לבטלה: ג. (ו) בשאמר תבת 'אמה', עין בבית יוסף דסבירא לה, דאפילו בערכית ומנחה שכיול לסים ב'אמה קדשת' ו'אמה אחר', מכל מקום כיון שפחותו היתה לתפלת חל, מקרי התחיל בשל חל, וגומר ברכת 'אמה חונן', והטעם אברהם חולק עליו וסבירא לה, ודוקא בתפלת שחרית שאינו מתחיל בתבת 'אמה' ומגמר בדבורו שהוא לשם חל, אבל בערכית ומנחה, כיון דלא מנזר בדבורו לא מקרי על ידי זה התחיל בשל חל, ויאמר 'אמה קדשת' ו'אמה אחר', וכן דעת הפריימגרים והדרייטסיים: (ז) וללא בכונה, רוצה לומר, שנכשל בלשוננו מתחת הרגל דחל, אבל לא נתפס לשם תפלת חל, לכן לא חשבינן לה כהתחיל תפלת חל, ודוקא אם התחיל רק תבת 'אמה', אבל אם אמר 'אמה חונן', שמוכח שהוא לשם חל, אף על גב דהיה רק פחות שנכשל בלשוננו, גומר כל אותה הכרכה. וכן בבאור הלכה: (ח) דחשבינן לה וכו', לפי דבתבת 'אמה' אינו מנזר שהוא לשם 'אמה חונן', דהרי יכול לומר 'אמה קדשת' ו'אמה אחר', וזהו כונת הרמ"א ששים: דהרי יכול לומר וכו', ועל כן דינו כמו שאם היה מתחיל עתה בזמן תפלת שחרית 'אמה קדשת' או 'אמה אחר' ונזכר באמצע הכרכה, דפוסק ומתחיל חקף 'ישמח משה', והכא נמי בשאמר 'אמה' הרי כאומר 'אמה קדשת', ופוסק ומתחיל 'ישמח משה', ולא הרי כאומר 'אמה חונן' לגמר הכרכה: ד' של חל בשבת, ואם ספק לו אם התפלל של חל או של שבת, גס"בן צריך לחזור, דמסתמא התפלל של חל כמו שהוא בגל"ט [א"ר בס"ר תכ"ב] [ח"א]: (י) לא יצא, והוא הדין (ג) ביוס"טוב, ואפילו ביוס"טוב שני: (יא) רק 'תעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף', ואמר באמת מן הכרכות 'הי רבון ששפוש לפניך וכו' [י"ב], וכל שכן אם אמר הפסוק בתפלתו, רק שחפר הפסוקים של התפלות, דצא (אחרונים): ה' לא עקר בגלוי, עין לציל בסימן ק"ז קצ"ד ה ובמשנה ברורה שם: (יג) לשל שבת, ואפילו נזכר קדם 'מודים', (ד) לא יקבל אותה

שער הציון

(ג) ה"ה ואלה וכה ושי"א: (ג) מנזר אברהם: (ד) מוכח סת"א:

שערי תשובה

[ג] חל, עין בה"ט, וכן בשחרית שחרית וכו' וישאמר בלשון משה, כי נסת ולא התפלל ערכית של שבת והתפלל שחרית ששים ואמר בלשון משה, כי נסת אמה קדשת לא ישנן ברכות שחרית מו, ע"ש, וכתב מח"ב: מי שאמר תבת אמה חונן ולא נזכר הכרכה רק חקף אחר ברכה אמצעית של שבת, ולפניו ברכת שבת ונזכר שחרית הוא ששפוש אמה חונן יצא הכרכה, אי"צ לחזור ולומר ברכת אמה חונן רק יאמר רצה ברכו, וכן בהלקיט ח"ב סימן צא באמר ששפוש תפלת שבת והתחיל אמה חונן חקף עד ברכת השנים ונזכר שהוא שבת, נתן דעתו שיהיה ימות המעלה וישאמר ברכת השנים בהשקפה ואח"כ חולק לשל שבת, עכ"ל, וכתב מח"ב: וכן ששפוש אחר של שבת מודה נחב ששפוש

משה, וישפיר קאמר: אמה הקב"ה, ישמח משה בתפלתו, ל"ח אות מו: (ס) לא יצא, וה"ה ביוס"טוב, שני, ת"ד: (י) יצא, בכלי נסתפק אם ספק לו אם הזכיר של שבת אם צריך לחזור: (י) בגלוי, דהנה שנגיל לומר אחר תפלתו פחותים, עין סימן ק"ז ס"ה וסימן חב"ס ס"א:

באור הלכה

משום דתבת 'אמה' שני גס"בן לשבת, ובכרכה בקצ"ד: ג. * וללא בכונה וכו', עין במשנה ברורה שכתבנו שנכשל בלשוננו, והוא מתחילת תפלתו, עין שם, ומה שכתבנו: אבל אם אמר וכו', כן כתבו האחרונים, וכן מוכח בתורה ודאשן, שנה לשוננו: אבל אי לא בכונה התחיל תבת 'אמה', דנדע הנה ששבת הוא ולשונה דאתקיל לה לפי הרגלו, כהא גתא לא מקרי כונה לזכר שעות, ואם"כ אפילו בלשון משה שאינה פוסחת ב'אמה', מכל מקום חשבינן לה כטעה בתפלת של שבת בין זו לזו, דתבת 'אמה' נמי התחילה בתפלת שבת היא, ואף על גב דהרגל של חל גורם השעות, מכל מקום לא מקרי בשביל כך התחלה ותפלת חל, כיון דנדע דשבת היא, עד כאן לשוננו, אבל קשה: כיון שנכשל בלשוננו, אפילו אם אמר 'אמה חונן' מאי הוי, וכי נה קרי התחיל בתפלת חל וישנן שבעה כ"י צמוד א בנז"ר: מהו דמיא לשאן דאתקילא לה, עין שם, משמע דשפוש בלשוננו לא נחשב לדבור כלל: ואפשר משום דשם בעינן פיו ולבו שוין, גס"בן להלך, דשם חל לא יצא לומר כלל 'שאי אכל', אלא 'שאכל', רק שנכשל בלשוננו ואמר 'שאי אכל', לכן אין זה דבור כלל, מה שאין כן הכא שפדעוה הנה לומר 'אמה חונן' מתחת הרגל לשוננו, רק שנה גופא הנה כלא דעת שלמה ולא נחנכו כנה לשם תפלת חל, לכן הכא צ"ד, ומכל מקום קשה, דהלא התורה והדפוס הביא רצונה לרעא הגיל זה לשוננו: ובעצ"ה איתא בפד"ק פרק קמא דברכות, דהיכא דנדע ביוס"טוב הוא ונתקל בלשוננו וסתם בשל שבת אין צריך לחזור לראש הכרכה, אלא חתך בתוך כדי דבור וחזרם בשל יוס"טוב (והוא) וכן לקמן בסימן חס"ו, עין שם, אלקא כהא גתא לאו שעות מקרי, עד כאן לשון התורה ודאשן, ושם תבות 'מקדש השבת' אים ששים קלל ביוס"טוב כמו תבת 'אמה' ששפוש לקדשת, ואפילו הכי

הלכות שבת סימן רסח

ביאורים ומוספים

(הלכות תפילה סי' יא), שהמסופק אם התפלל תפילת שבת ויום טוב אינו צריך לחזור.

[משנ"ב סי' י]

לא נצאנו, והוא הדין קיום טוב, ונאפלו קיום טוב שנינו.

(11) ואם רק לאחר שהתפלל תפילת מוסף נזכר שבשחרית התפלל של חול, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה שכר בסוף הספר) שיחזור ויתפלל שחרית של שבת, וכמו שכתב המשגיב לקמן (סי' תכב סי' ד) לגבי מי ששכח לומר יעלה ויבוא בתפילת שחרית של ראש חודש, שאף אם נזכר לאחר מוסף, עליו לחזור ולהתפלל שחרית.

ומי שנמצא בשבת במקום שאין בנמצא סידור, ואינו יודע בעל פה את תפילת היום, הורה הגר"ח איערברג (שולחן שלמה סיד, בהגהיה) שיתפלל תפילה של חול ויוסף יעלה ויבוא, ויאמר 'ביום השבת הזה', וכן הדין ביום טוב, שהרי אין לך אתם גדול מזה.

(12) ובשבת חול המועד שצריך להתפלל בה תפילת שבת [מלבד במוסף], ולהזכיר את היום טוב ביעלה ויבוא, וטעה להתפלל בה תפילת יום טוב שחל בשבת, שמזכירים את השבת באמצע הברכה ובחתימתה, כתבו המקור חיים (סי' תצ ט"ט) והכף החיים (סי' יח, ובסי' תצ ט"ק טו) שיצא ידי חובתו. מאידך, בשורת אגרות משה (ארח חיד סי' כא אות ג) כתב שלא יצא ידי חובתו משום שתפילת יום טוב אינה שייכת בשבת, וכן מבואר בשורת חקרי לב (סי' נד, בדפיו עמ' צו).

[משנ"ב סי' יא]

שאמר באחת מן הברכות 'יהי רצון שנגעשה לפניך וכו' (13).

(13) ולא כתב שצריך להזכיר בתפילה זו גם את השבת, והנהר שלום (סי' ד) הסתפק בזה שיתכן לומר שכונת הרמ"א היא, שמלבד זה שצריך להזכיר את השבת, צריך להזכיר גם את חובת קרבנות היום, והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פליז הע' יג) כתב, שכנודמה שצריך להזכיר את השבת.

[משנ"ב סי' יב]

צ"ל לעיל בסימן קצ"ד ע"פ ה' ובמשנה ברוך שם (14).

(14) שכתב שם (סי' יח), שאם אמר 'אלוקי נצור' ויהיו לרצון נחשב שסיים את תפילתו, ואפילו שעדיין לא עקר את רגליו, והוסיף בשעה צ"ל לקמן (סי' תכב סי' ח), שגם אם דרכו לומר יהיו לרצון לפני אמירת 'אלוקי נצור', מימם אם דרכו לומר יהיו לרצון בסיים 'אלוקי נצור', כל זמן שלא אמרו נחשב שלא סיים את תפילתו, שאז אמירת יהיו לרצון נחשבת כחלק מהתחנונים.

[משנ"ב סי' יג]

והוא הדין בכל זה לענין יום טוב.

(7) ובתפילת יום טוב שחל במוצאי שבת, שצריך להבדיל בה באמירת 'ותודיענו', אם טעה והתחיל 'אתה חונן', כתב האדר"ת (עובר אורח סי' קמג) שלא יאמר 'אתה חוננתנו' וגם לא 'ותודיענו', אלא יסיים את ברכת 'אתה חונן', ולאחר מכן יחזור לתפילת יום טוב ויבדיל באמירת 'ותודיענו'.

[משנ"ב סי' יד]

והוא אם התחיל רק ברכת 'אתה', אכל אם אמר 'אתה חונן', שמויכה שהוא לשם הל' וכו', גומר כל אותה הברכה.

(8) ואם התחיל לומר 'אתה חונן' ולא סיים את חיבת 'חונן', כתב האשל אברהם (בוטשאטש סי' ג) שאם כוונתו היתה להתפלל תפילה של שבת אלא שטעה בלשונו, אין זה נחשב שהתחיל תפילת חול, ואינו צריך לסיים את הברכה, אמנם שם (סי' ב) כתב, שאפילו אמר 'חונן' ולא סיים את המילה, צריך לסיים את הברכה.

ואם טעה במעריב של ליל יום טוב ראשון של פסח, והתחיל להתפלל תפילת שמונה עשרה של חול, ונזכר לאחר שזכר התחיל 'ברך עלינו', שהדין הוא שצריך לגמור את הברכה, כתב בביה"ל לעיל (סי' קצ"ד סי' ד"ה עד) שאינו אומר בה 'זאתן טל ומטר', כיון שגם הציבור כבר אינם אומרים כן.

וכן אם חל היום שבו מתחילים לומר טל ומטר בשבת, ובטעות התפלל תפילה של חול, והתחיל 'ברך עלינו', כתב בביה"ל (שם) שלא יאמר 'זאתן טל ומטר', כיון שהציבור עדיין לא התחילו לאומרו, והיחיד נגרר אחריהם.

[משנ"ב סי' טו]

ואם ספק לו אם התפלל של חל או של שבת, גס"פ צריך לחזור, דמסתמא התפלל של חל כמו שהוא נגיל' (נא"ר בסי' תכ"ב"ט) (15).

(9) ואם ברור לו שלפני התפילה היה בדעתו להתפלל תפילה של שבת, כתב לעיל (סי' קד סי' לח) ולקמן (סי' תכב סי' י), לענין אדם המסופק אם הזכיר בתפילה מעין המאורע, שאם היה בדעתו להזכיר מעין המאורע בתוך התפילה והתעורר לו הספק מיד לאחר התפילה, צריך לחזור, ואם התעורר לו הספק לאחר זמן מופלג, אינו צריך לחזור, ולכאורה הוא הדין כאן.

(10) האיר (שם סי' ח) כתב דין זה גם לענין המסופק אם אמר את ההזכרה הנכונה, וגם לענין המסופק אם התפלל תפילת שבת או תפילת חול. אך בא"ד כאן (סי' ח) סתם וכתב בשם הכל בו

הלכות שבת סימן רסח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יג]

לא יקלל אותה ב'עבדה' וכו', ובד"ע נבד' יצא.

הזכיר מטעם של שאר הדינים שלא בומנו בכל אופן אינו צריך לחזור, למה כאן כתב השו"ע שעליו לחזור ולהתפלל.

(20) ואף אם חשב שכבר התפלל שחרית, וכוננו בתפילה זו היתה לשם תפילת מוסף, משמע לקמן (סי' תכב סוף ס"ק ד') שיכול להתחיל מברכת 'ישמח משה', ואף שבג' ברכות ראשונות היתה כוננו לתפילת מוסף, שכתב (שם) שאם עומד בג' ברכות ראשונות של תפילת מוסף בראש חודש, וזכר ששבת 'יעלה ויבוא', ימשיך את התפילה כשל תפילת שחרית, ואף שהתחיל בתפילה על דעת שהיא תפילת מוסף.

[ביה"ל ד"ה מוסף באחרות]

ק"י אסר יתקבץ א"ת קצבדה יאסר⁽²¹⁾ וכו', ובק"נ מוסף⁽²²⁾.

(21) וגם אם מזכיר לאחר מכן, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה רצ"ג בסוף הספר) שכל זמן שלא סיים 'המחזור שכינתו לציון', יכול לומר ונעשה לפניך וכו', והוסיף שלאחר מכן טוב שיחזור לומר מציאשי ישראל.

(22) כאן כתב שיש לומר גם את 'תמידיו היום', ואולם במשנ"ב לעיל (סי' טז) כתב, שבשנוכח קדם שאמר 'רצה' שלא התפלל מוסף, יאמר רק 'נעשה לפניך קרבן מוסף', ולא הזכיר את תמידיו היום. וכתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה רצ"ג בסוף הספר) שלכאורה גם באופן זה ראוי לומר את תמידיו היום, אלא שהחיי אדם (שהוא מקור הדין) קיצר בזה, ולפי מה שביאר הגרש"י אייערבך (ששיב פניח הע' מה) בחיי אדם הנ"ל, שבין ברכה לברכה אין להאריך, כיון שיש ראשונים והובאו במשנ"ב לעיל (סי' קיד ס"ק לב), ובביה"ל שם (סי' ד"ה בלא) שסוברים שלאחר שסיים את הברכה אסור להפסיק, מובן שאם אומר בתוך הברכה יכול יותר להאריך ולהזכיר אף את 'תמידיו היום'.

[משנ"ב ס"ק יט]

קמץשה בראשית⁽²³⁾, ודין עדים ב'עבדה'⁽²⁴⁾ וכו', וטוב לומר אותה בקצת ב'עבדה'⁽²⁵⁾ וכו', וק"ל ק"ל קנים יתה ב'שנים'⁽²⁶⁾.

(23) וביאר החזו"א (אורח סי' לח ס"ק ו') שמטעם זה כתב הטור שיש לאומרו בקול רם, שבכך כאילו אנו מכריזים ומעידים בפני כל באי עולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ.

ואם כבר אמר 'ויכול' בבית הכנסת שבו התפלל, וכנס לבית הכנסת אחר שאומרים בו עכשיו 'ויכול', כתב הגרי"ח קניבסקי (שאלת רב עמי שג) שאינו חייב לומר עמהם פעם נוספת 'ויכול', אבל אולי טוב שיאמר.

(24) ומטעם זה, לאומרו כשהוא נשען על שולחן וכדו', כתב בשו"ת רבבות אפרים (חיד סי' צו אות פ) שמותר, כמו עדים בשעת עדותן שכתב השו"ע (חז"ק סי' יז ס"א וברמ"א) שיכולים להישען על שולחן בשעת עדותן.

(25) המתפלל שמונה עשרה התחילו הציבור לומר 'ויכול', כתב הגרש"י אייערבך (מאור השבת ח"א מכתב ט, ובח"ב מכתב כא אות ג), שאם נמצא ב'אלוץ נצור' וכבר אמר לפני כן 'יהו לרצון', יכול לומר 'ויכול' עם הציבור, כיון ש'ויכול' הוא חלק מהתפילה של ליל שבת, וגם הוא מקיים בכך את הענין של שני עדים, וכן את ההידור של אמירתו בעשרה, ואף לדעת החזו"א (אורח סי' לח ס"ק ו') שאמירת 'ויכול' שלאחר התפילה אינה אלא הודור, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ו הע' עב) שיכול לומר 'ויכול' עם הציבור כשעומד ב'אלוץ נצור'.

והמתפלל שמונה עשרה ועדיין לא אמר 'ויכול' שבתפילת הלחש, ורואה שהציבור שומרים לומר 'ויכול' שלאחר התפילה, הורה הגרש"י אייערבך (הליכות שלמה תפלה, פי"ד הלכה ה' דבר הלכה סי' ח, רשימות, ושולחן שלמה סי' א) שימחין ויאמרו בלחש עם הציבור, ולאחר שסיים את תפילתו יאמר שוב 'ויכול', ואינו צריך לחפש אדם נוסף שיאמר עמו.

המשך במילואים עמוד 11

(15) ואפילו שלא עקר את רגליו. וכתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה רצ"ג בסוף הספר) שיתכן שדוקא כשזכר לפני 'מחיים' וכללה בעבודה יצא בדיעבד, כיון שאמירת 'רצה' נא במנחתנו ביום השבת, היא המשך לברכת 'העבודה', אבל אם הזכיר את השבת בג' ברכות האחרונות לא יצא אפילו בדיעבד, ואם עקר את רגליו, כתב התהלה לרוד (סי' ו) שאף אם הזכיר את השבת בג' אחרונות יצא ידי חובתו, וכמו שמבאר בשו"ע בס"ד.

ולענין שי' שהתפלל בחזרת השי' תפילת חול, האם דינו כיחיד שטעה, כתב הרמ"א עי' לעיל בס"י קכו', ושם כתב השו"ע (בס"ג), ששי' ששכח לומר בחזרת השי' בראש חודש 'יעלה ויבוא', אם נזכר קודם שסיים תפילתו יחזור לרצה, ואם סיים תפילתו אינו חוזר, והוסיף הרמ"א (שם) שיש אומרים ששבת יום טוב דינם כמו בראש חודש. וביאר המשנ"ב שם (סי' יד) בשם הפמ"ג, שכונת הרמ"א ששבת יום טוב דינם כמו בראש חודש לענין אם שכח להתפלל בהם תפילת חול, שאם השי' לא סיים את תפילתו יחזור בשבת ל'ישמח משה' או ביום טוב לאתה בחזרתו, וכדן היחיד.

והוסיף המשנ"ב שם, שמדבר הרמ"א (כאן סי' קצ"ה) קצת לא משמע כן. ויתכן שכונתו היא, שכיון שכתב הרמ"א את דין השי' בנפרד מדין היחיד, משמע שסבר שאין דינו כדן היחיד, ואפילו אם לא סיים את תפילתו אינו צריך לחזור בשבת ל'ישמח משה' או ביום טוב לאתה בחזרתו (שי"ח הלכה ח"ב סי' קכו אות ו').

[משנ"ב ס"ק יז]

והקא קשקשים הכרנה⁽²⁷⁾, אכל אם נקר בקמץ בקרה, פוסק⁽²⁸⁾.

(16) ואם נזכר לאחר שאמר 'ברוך אתה ה', כתב לעיל (סי' קיד ס"ק לב) ולקמן (סי' רצ"ד ס"ק ז') שבמקום שהדין הוא שאם סיים את הברכה אינו צריך לחזור, איך מיד כשאומר 'ברוך אתה ה' נחשב שסיים את הברכה ואינו צריך לחזור. והוסיף שם (סי' קיד שם) שאף לא יאמר 'למדנו חוקיך'.

(17) ובטעם הדבר שחלוק דין זה, מדין מי שהתחיל להתפלל בשבת תפילת יום חול תזכור באמצע הברכה, שדין שצריך לסיים את הברכה, ביאר הפמ"ג (א"א סי' ג), שכיון שמעיקר הדין היה צריך להתפלל בשבת ירח ברכות, איך הברכות של תפילת יום חול שייכות גם בתפילת שבת, ולכן אם התחיל ברכה של חול עליו לסיימה, מה שאין כן בשבת תפילה אחרת של שבת שאינה שייכת כלל לתפילה זו.

[משנ"ב ס"ק טז]

דאם קצר נגליו חזר לראש⁽²⁹⁾.

(18) ואם לאחר תפילת מוסף התעורר לו ספק אם התפלל תפילת מוסף או שחרית, כתב הרע"ת תורה (סי' בשם שו"ת תורת נטאל סי' י) שאינו צריך לחזור ולהתפלל, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' מט), והגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ו הע' כב) כתב, שכיון שנחשב לספק השקול לא יחזור להתפלל.

[משנ"ב ס"ק יז]

ומתפלל תפלה אחרת⁽³⁰⁾ וכו', פוסק בקמץ ומתחיל 'ישמח משה'⁽³¹⁾.

(19) וכן לענין אדם שאמר הזכרה שאינה שייכת לאותו היום, כגון שאמר 'יעלה ויבוא' הזכיר יום ראש חודש הוה' ביום שהוא לא ראש חודש, כתב לעיל (סי' קח ס"ק לח) שדעת חב האחרונים שכיון שהוא שקר מוחלט צריך לחזור, אמנם בסוף דבריו (שם) כתב בשם החזו"א, שגם אם הזכיר דבר שלא בזמנו, בדיעבד אם סיים את הברכה אינו ראוי לחזור. והביאר הגרי"ח התוספת שבת (סי' ו-ט) על המג"א (סי' ט), שהוא מקור המשנ"ב) הקשו על המג"א בביאור דבריו בשו"ע, שלפי מה שמבאר בשו"ע לעיל (סי' קח סי"ב) שאם

מד

באר העולה

(ושל־יחצבור ששכבה של שבת בשבתות, עין לעיל סימן כה): ו' הַטְּוֹעָה בַּחֲפֵלָה שֶׁבֶת וַתְּחַלִּיף שָׁל זֶה כּוּ'.
(יד) אֵינוֹ חוֹדֶר. (טו) 'וְנָשׂ אִמְרִים שָׁאם הִחֲלִיף שָׁל (טז) *מוֹסַף בְּאַחֶרֶת או (יז) *אַחֶרֶת בְּשָׁל מוֹסַף, חוֹדֶר:
ו' כְּחוֹזִים לומר 'וְיִקְלוּ', מִשּׁוּם יוֹסֵטוֹב שֶׁחַל לִהְיוֹת בְּשֶׁבֶת (יח) שָׁאֵין אִמְרִים אוֹתוֹ בַּחֲפֵלָה, וְגַם
לְהוֹצִיא לְמִי שָׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ. וְאִמְרִים אוֹתוֹ בְּקוֹל כֵּם (ט) (יט) *וּמַעֲמֵד: ח' לְאוֹמֵר שְׁלִיחַ-עֲבוֹר בְּרִבְּה
(כ) אַחַת מֵעֵין שָׁבַע, בְּרָאִין הַיְחָדִי אוֹמֵר אִתָּה: הִגַּה מִיָּה, אִם הִתְחַדֵּר רֹצֵחַ לְהַסְמִיר עַל עֲצוּמוֹ, יָכוֹל לְאִמְרָה בְּלֹא
פְּתִיחָה (כא) וּבְלֹא חֲתִימָה, וְכֵן נוֹתֵיץ הַעֲבוֹר לְאִמְרָה עִם שְׁלִיחַ-עֲבוֹר (כב) בְּלֹא פְּתִיחָה (ט) וְחֲתִימָה (אֲבוֹדָהם וּכְלִי-בֹ:
ט *יּוֹסֵטוֹב שֶׁחַל לִהְיוֹת בְּשֶׁבֶת, (כג) אֵינוֹ מְזַכֵּר (י) שָׁל יוֹסֵטוֹב בְּבִרְבָּה מֵעֵין שָׁבַע (פֶּרֶשׁ, בְּרַכַּת אֵל
עֲלֵיךְ קֵנָה וְכוּ'): י' אֵין אִמְרִים בְּרִבְּה מֵעֵין שָׁבַע (כד) בְּכִית (יב) חֲתָנִים וְאַבְלִים, (כה) דְּלִיקָא טַעֲמָא
דְּמַאֲתָרִין לְכוּא שְׁתִּיּוֹ נִזְוָקִין: יא' עָאף בְּשֶׁבֶת שָׁאֲחֵר יוֹסֵטוֹב אִמְרִים בְּרִבְּה מֵעֵין שָׁבַע: יב' אֵין

בכנסיות שלהם היו בשדות, והגנו אותה בשביל גירגום שפאטרוני לבוא
לבתהבי שישנו תפלתם בעזר שששין פארו. ומאי דתקן תפון ומאי דלא
תקנו לא תקנו: (ול) חקבים. ריל שפאטרוני בביתם בזמן. וכן אותו
שפאטרוני לפרקים בזמן בביתם. אבל אותו שפאטרוני קפול להחפזל על
איהו: מים כמא שגילוי עשות בדרים. זה הוא דומה להכחיר קבוע

[illegible]

הראשונה י"ד מוסף אף ששכנתו היתה לשל שחרית. ואם נזכר קרם שצחק רגליו. בכל מקום שהוא עומד. אפילו באמצע ברכה משלש אחרונות. פוסק באמצע ומתחיל "ישמח משה"⁽³⁰⁾. וצ"ע בבאור הלכה: ז (יח) שאין אומרים אותו וכו'. ואעב שבת זה תהנו לכל השבחות: (יט) ומצמד. לפי שכן אנו מעידים להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית⁽³¹⁾. ודין עדים בעמידה⁽³²⁾. בדתות "נצמדו שני האנשים". (י"א) וטוב לומר אותה בחד (י"ב) בצבור⁽³³⁾. רעה שלמה בענין להעיד להקדוש ברוך הוא. ועל בל-לפנים יהיה בשנים⁽³⁴⁾. ויחיד המהפסל. (י"ג) יש אומרים דאינו חוזר לומר ויחזרו. דאין עדות לחיד. (י"ד) יש אומרים דחיד יכול לומר אבל אין צורך צמידה; וטוב ששם החיד יאמר. אבל לא יתבנן לשם עדות אלא בקורא בתורה. כתב משה משה: אם שבת לומר בבית הכנסת, יאמר אותו שבעה עשר מעמד⁽³⁵⁾; והמנהג לומר אותו שבעה עשר מעמד אף אם אקור בבית הכנסת⁽³⁶⁾ (נפ"מ:ג) ח (כ) אחת מעין שבע. הוא מה שהשליט צבור אומר אחר התפלה "ברוך אתה ה' אליהנו ואלהי אבותינו וכו'"⁽³⁷⁾ קנה שמות וארץ וכו"⁽³⁸⁾. (טו) ונתקנה משום סכנת מדיקים, שבער כנסיות שלהם היו בשנה. ולפעמים בגי' אדם באחרים לבוא לבית הכנסת וישארו יחידים בבית הכנסת בשנה. למינה תהנו ברכה זו כדי שבער ששליט צבור מאריך בה וסיכנו גם הם תפלתם. וגם האדינא לא וזה תהנה ממקומה⁽³⁹⁾. (כא) ובלא תחיות. דהנה, שמתחיל 'מגן אבות' עד (טו) זכר למעשה בראשית בלבד⁽⁴⁰⁾. (כב) בלא תחיות ותחיותה. כי עקר התפלה היה שהשליט צבור יברך אותה. על-כן נראה פשוט. שמה שנהגין באיזה מקומות שהשליט צבור אומר בקול רם רק עד 'קנה שמות וארץ' ואחר-כך אומר בלחש. לא יפה הן עושין. אלא אחר שסימו הקהל יתחיל הוא 'מגן אבות' בקול רם⁽⁴¹⁾. ט (כג) אינו מקביל וכו'. כי לא תהנה אלא בשבת. ואפילו בשבת (ח) אינו חובה מצד הדין רק שהתנהגו משום סנה. ונזיל. ומה דתהנו מתק ואין להוסיף עליה: י (כד) בבית תהנים וכו'. פירוש. (יח) קשהתפללין בביתם בענין. וכל-שכן אותן שמתפללין לפרקים בענין בבית: אבל כשיש קביעות על איזה ימים⁽⁴²⁾ (יט) ויש ספר מורה אצלם. וקמו בירידים. דוקה לבית הכנסת קבוע⁽⁴³⁾ ואומרים⁽⁴⁴⁾. (כה) דליקא טעמא. ובמקום שנהגין לאמרה אין לקחוח בדם. מן סבב המגדאכרתם בשם הרדב"ן. אבל הפר"מגידם מפסק בזה. דהוי ספק ברכה לבשלה⁽⁴⁵⁾: י"ב (כו) אין לדבר וכו'. בטור בשם ספר חסידים:

(ה) מַגְדָּאֲבֶרֶס: (ו) עֵין בִּנְעָן אֲבֶרֶס וְאֵלֶּיהָ רָבָה, וְעֵין בִּבְאֵר הַנֶּאֱרָא וּבִנְעֻשֶׁת אֲדָם: (ז) מַגְדָּאֲבֶרֶס: (ח) דְּרֹד הַיְּחִים: (ט) מַגְדָּאֲבֶרֶס: (י) מַגְדָּאֲבֶרֶס, וְכִפִּי מֵה שֶׁבְּאֵר הַפָּרִי-מְדֻרִים וְהַלְבוּשֵׁי-שֶׁנֶּדֶר: (יא) מַגְדָּאֲבֶרֶס: (יב) טִי: (יג) טִי: (יד) אֵלֶּיהָ רָבָה, לִפִּי הַטַּעַם מֵשׁוּם יוֹסֵי-טוֹב שֶׁחֵל לְהִיחַ בְּשֶׁמֶת²⁹: (טו) גִּמְרָא: (טז) מַגְדָּאֲבֶרֶס: (יז) גִּמְרָא: (יח) טִי: (יט) אֵלֶּיהָ רָבָה:

הלכות שבת סימן רסה רסח

באר הגולה 88

צ טור בשם רב
משנה גאון
(י) לדבר בשעה שאומרים 'ויכלו' ולא בשעה שאומר שליח צבור ברכה מעין שבע: יג *אם התפלל של חל ולא הקביר של שבת *או שלא התפלל כלל, (כו) *ושמע משליח צבור ברכה מעין שבע מראש (יג) [*] ועד סוף, (כח) *יציא:

רסח דין הקדוש בבית הכנסת, וכו' סעיף אחר:

א *והגיון לקדש בבית הכנסת, ואין למקדש לטעם מיין הקדוש אלא (א) מטעמי (ב) לקטן, (כ) בדין קדוש אלא במקום סעודה (ועין לקמן סימן רעג), ומעקרא לא נחקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי (ג) בבית הכנסת (ד) להוציאם ידי חובתם, ונעקשו אף על גב דלא אכלי אורחים בבית הכנסת לא בטלה התקנה, והו' טעם המקומות שנהגו לקדש [*] בבית הכנסת, יאכל יותר טוב להנהיג (ה) שלא לקדש (ו) בבית הכנסת, וכן מנהג ארץ ישראל: הגה ונהגו (ז) (ו) לצמד בשעה שמקדשין בבית הכנסת:

א טור ב פסחים ק"א
ג ר"ן ודקב"ס
המשנה
הק"ק בט ודקב"א
המשנה ד' בחי"ס
דקדק
המשנה
הקדוש
הקדוש
הקדוש

שערי תשובה

באר היטב
ואומרים שם ברכה זו, ט"ו, ובשכונתה פתח, ובמקום שאין בהכרח קבוצ
בספרותה אין לאמרו, ע"ש: (י) לדבר, קמח בס"ח: מעשה בתידי אחר
שנאה לחסיד לאחר מותו ופניו מורקות, א"ל למה פניו מורקות, א"ל מפני
שהייתי מדבר בנכחו בשעה שהצבור היו אומרים אלוה וברכות מן אבות
ויביתם, ולא הייתי נזהר לטל העפרנים בע"ש, קמח בס"ח: פנים אחר שכן
ר' קלונימוס לומר ויכלו ויכלו בזהו הפעולה ולקח בוס בזהו ואמר ויכלו עד
לצלות, ע"ש: (יג) ועד סוף, יציא, משום דתפלת ערבית רשות: וטוב
לאמרה עם הש"ץ, ואם כבר אמרה הש"ץ צריך להתפלל ו' ברכות, ויחיד
אמר לאמרה, ואם אמרה בתידי יציא וא"צ להתפלל ה', ל"ח, מ"א:
(ב) לקטן, ואם אין קטן, טעם המקדש ויחידה בשעה, ב"ח, ועמ"א
ובספר אלהו נכה קמח דבשעיה בעלמא פני, ע"ש ראונו:
(ג) בבית הכנסת, הנה בבית הקמח לבית הכנסת, ובבית הכנסת אסור
לאכל, חוספות, מ"א: (ג) בבית הכנסת, ומ"א בשם כמה גדולים קמח
שלא לכשל, כי הנהגה גאונית יסודו, וספרי"ל הנה טעם לקנות מן
לקדש ולהקדלה בבהכ"ה, פתח לקטנים להאכילן בשבת בשמחה לפני
הקטנים, מ"א: (ד) לעמוד, השעם פל"ה, דמצייל לצמחות הברכים:

לחור, ע"ש, וכתב עוד בשם אורח לצדיק סימן י': מי ששעה והתפלל של שבת התפלל
יריט ובאמצע ברכת שבת נזכר, יספיק ואמר תפלת יריט, ואם בשבת במקום תפלת שבת
התפלל לומר אמת בספרנו וכו' שהיה תפלת יריט, מוסק ואמר תפלת שבת ולא תפלת
ג' הראשונות, וצ"ש ששם חולקים, ומחזיק הקדוש שלא כהחלוקים, ע"ש: [*] ועד סוף,
ובמור וקציעה קמח דתפלת ערבית דשבת יריט חובה, ומחזיק קמח דמנהג ודקב"ס
ורא"ש שטעם דאף של שבת רשות, אף מוכר המקדש דף כ נראה דנזקא של חל
רשות, וכן משמע בקמח לשונות מחר, ע"ש, וע"ש במחזיק שכתב: קמח כליל שבת
יריט והתפלל של יריט וכתב שבת ויחידה שבת מן ד' מהש"ץ, יציא ל"ח פסוק הש"ע
בדיו זה, ע"ש, ועין לקמן בסג"א סימן רסח דהתפלה ח"ח קמח לומר בשבת אכלי עד
שלא מוציאי כו', ועין לקמן בסג"א סימן רסח דהתפלה ח"ח קמח לומר בשבת אכלי עד
אכלי נזל, מ"מ בשבת אין לומר יהי לרצון קום אלהי נזל, ולא שך תפלת שבת
לומר יהי לרצון כו' האיל ואין בה שאלת צרכי, עכ"ל, ולפענ"ד אין זה מנחה, דגם
בשבת יש בקשלה רצה במנוחתו כו' ולפ"ד שך יהי לרצון כו', וצ' בדין אחרים, קמח
הברכה מציין ד' י"ל ונזהר לשמו בכל יום חסיד מציין הברכה כלל פסוק, ע"ש:
[*] בבהכ"ה, עין באש"ל אברהם בשם חשב יקב, ועין בש"ח מ"א בן דקדב"ר
סימן גג וכתב המקדש חלק ג סימן לב, ע"ש:

הקדוש, דקא י"א אפילו גדול קמח כמו שכתב הראב"ד, ואסור לענות

באור הלכה

משנה ברוחה
מעשה בתידי אחר שנאה לחסיד אחר במותו [פרוש, בחלוס]
ופניו מורקות, אמר לו: למה פניו מורקות? אמר לו: מפני
שהייתי מדבר בנכחו בשעה שהיה הצבור אומרים ויביתם אבות
ויביתם, עד כאן לשונו: יג (כו) *ושמע משליח צבור וכו'.
משום (כ) דתפלת ערבית רשות, מקליין בה"א: (כח) יציא.
ולכתחלה (כא) יש לזהר לומר עם השליח צבור מלה במלה מן
תפלת הברכה עד סוף "ברוך אתה ה' מקדש השבת", ואם כבר
הברכה הוג'ל, שלא יספיק על זה, רק יתפלל עוד הפעם תפלת שבע בברכה^(א) [פי' יש חולקין על עקר הדין הזה, עין ב"טור]:
א (א) מטעמי לקטן, הנה יש אומרים שיצטרך לומר רק לקטן שלא הגיע לחנוכה^(א), אכל המגן אברהם קמח בשם הפוסקים דמקור
למן אפילו לקטן שהגיע לחנוכה (הנה כבר שית כבר שבע, כל סד לפס חורפה^(א)), ואדרבה, אם יספיק רק לקטן שלא הגיע לחנוכה^(א)
יהיה ברכת המקדש לבטלה^(א), דקא לא הגיע לחנוכה בברכה^(א), נאפילו לפי מה שמבאר לקמן בסימן שמג דאסור להאכיל בידים לקטן
אפילו ברכים שאסורים מדרבנן, דקא שרי מפני כמה טעמים, עין במגן אברהם, והוא הדין דמקור להאכיל לקטנים בשבת בשמחה
לפני קדוש ואסור לענות^(א), קמח האחרונים, דאם אין קטן שהגיע לחנוכה בבית הכנסת, אזי (ב) ישתה בשעור רביעית, שיהיה חשוב
במקום סעודה, כמו שכתב סימן רעג סעיף ה', ויציא בזה, ויברך אחר כך ברכה אחרונה, ויחשב בדעתו לצאת בקדוש זה, ומכל
מקום יכול אחר כך לחזור ולקדש בביתו להוציא בני ביתו^(א), וכמו שכתב סימן רעג סעיף ה'^(א): (כ) דאין קדוש וכו', הנה, דאין
המקדש יציא בקדוש זה פון שאינו במקום סעודה, משום הכי אסור לו לטעם כלום עד שיקדש במקום סעודה: (ג) כבר
בנשוא, עין לציל בסימן קנא סעיף א במשנה ברוחה מה שכתבנו בזה^(א): (ד) להוציאם ידי חובתם, ואף על גב דהמקדש עצמו
לא יציא, (ז) מוציא את האחרים, כמו שכתב סימן רעג, דבקדוש יכול לברך לאחרים אף על פי שאינו אוכל עתה: (ה) שלא
לקדש וכו', ובמדינתנו (ג) ונהגין לקדש בבית הכנסת בשבת ויום טוב^(א), בלכך כליל א' של פסח אין לקדש בבית הכנסת [חפ"ז],
ע"ש^(א), (ד) ומסדרין אחר זון, ונהגין לקנות בדים המצוה מי שישן זון לבית הכנסת לקדושא ואבדלתא^(א), ואין לכשל המנהג פי
הנהגה גאונית יסודו, קמח שכתב הרשב"א: (ו) לעמוד, ואמר הראשונים, שנה מוציל לצמחות הברכים:

שער העיון

(כ) בתי"ס: (מ) דרך הסיים: (ב) מן כתבו כמה אחרונים, והאליה נכה קמח דבשעיה בעלמא פני, ויכר הש"ג בדרך הסיים, עין שם: (ג) חוספת שבת:
(ד) מגן אברהם: (ד) ובספר קטנים מספיק בבית הכנסת אפילו ודקא אין:

הלכות שבת סימן רסו רסח

המשך מעמוד קודם

ולומר בשבת תפילת 'אלקי עד שלא נוצרתי', כתב לקמן (סי' רסח ס"ק כב) שמותר לאומרו, שדוקא בקשות על מחלה או פרנסה וכדו' שיש בהם צער, אסור להזכירם, אבל חרסת עונות שלא בלשון דרוי, טוב לומר כל יום ואפילו בשבת.

ולבקש על עניני רחמים וכן לומר את תפילת השליה, הורה הגריש אלישיב (פני תפילה עמ' קיד-קטו) שמותר לאומרו בשבת, וכן שבאמירת תפילת השליה ידלג את חלק הבקשה על פרנסה, ומאידך, הגריש קניבסקי (אשי ישראל פטיו הע' סג) כתב, שאין לבקש גם על עניני רחמים, וכן את תפילת השליה אין לומר בשבת, והוסיף, שגם על זוג הגן חרע של קיימא אין להתפלל בשבת, ומימ דעתו (דרך שיחה ח"א עמ' רס"ט-ע"ז), שבהדרגה מותר לבקש על דברים אלו.

ואם אירע לו שהתפלל תפילת חול בשבת, כתב הבאר דייטב (סי' א) שהוא סימן רע לו, ודאג כל השבוע וצריך לעשות תשובה, וביאר הגריש קניבסקי (קונטרס גם אני אודך ח"א שאלה קם שוהו דוקא כשסבר שהיום חול, אבל באופן שידע שהיום שבת אלא שטעה והתחיל תפילת חול, אין זה סימן רע לו.

6) השי' שטעה, ובחזרת השי' התחיל להתפלל תפילת חול, כתב בשורת שואל ומשיב (מהדורה שתיתאם ח"ה סי' כב), שיפסיק אפילו באמצע הברכה, כיון שהציבור לא שלח אותו להתפלל תפילת חול, וכן הורה הגרש"י איערבך (הליכות שלמה תפלה, פ"ד הלכה י, רשימות).

אתה אחר, ואילו ביום טוב אומרים בכל התפילות נוסח אחד, ביאר הטור (סי' רצב), משום שבשבת ג' התפילות הם כנגד ג' שבתות, 'אתה קדשת' כנגד שבת בראשית, 'ישמח משה' כנגד שבת של מתן תורה, 'שהרי מתן תורה היה בשבת, 'ואתה אחר' כנגד שבת שלעתיד לבוא. טעם נוסף לכך כתב באבודרהם (סדר מעריב של שבת), שהשם יתברך וישראל הם בבחינת חתן וכלה, ולכן 'אתה קדשת' רמזו לקידושין, 'ישמח משה' לשמחת חתן וכלה, תפילת מוסף על תוספת כתובה, ואתה אחר' על היחוד שבין החתן והכלה.

[משנ"ב ס"ק ב]

פ'רקה אַחַת אַמְצָעִית לְשַׁבָּת וכו', שֶׁהַתְּחִיל הַפְּרָקָה, ג'מ"ה. 5) ומבואר שמשמעם בקשת צרכיו בשבת, לא אסרו לומר בתפילת שבת יח ברכות, והטעם הוא כמו שביאר לעיל (סי' קפח ס"ק ט), שהטעם שאומרים בשבת 'רחם' וכו' בברכת המזון, כיון שטופס ברכה שתיקנו חכמים אין בזה משום בקשת צרכיו בשבת.

הוסיף שם, שגם 'הרחמן' שבברכת המזון מותר לומר בשבת, ואף על פי שאינו מטופס הברכה שתיקנו חכמים, מ"מ כיון שכולם נהגים לאומרו בכל פעם שמברכים ברכת המזון, נחשב כטופס הברכה.

וכן 'אלוקי נצור' שיש בו בקשות, כתב הערוך השלחן (סי' ב) שהטעם שיכול לאומרו גם בשבת, הוא משום שכולם אומרים אותו בימות החול, ולכן נחשב מסדר התפילה.

הלכות שבת סימן רסח

המשך מעמוד מד

שם (סי' מה) כתב שהטעם שחוזר ואומר 'ויכולי' בקידוש, הוא כדי להוציא את בניו ובני ביתו, ואם כן לכאורה צריך לעמוד גם ב'ויכולי' שאומר בקידוש בביתו, ביאר הגריש פיינשטיין (ספר זכרון דרוי יקרא עמ' רנ"ג), שכיון שהטעם שצריך לעמוד ב'ויכולי' הוא משום שאמירתו נחשבת כעדות, אי"כ כיון שכבר עמד כשאמר עם הקהל, וחרר לאומרו רק כדי להוציא את בני ביתו, יש לומר שאין חשיבות אם אומר בעמידה או בישיבה.

[שערי צדק סי' יד]

לפי הטעם פשוט יס'ט"ז שחל להיות בשבת²⁹.

29) וכן לטעם שכתב במשנ"ב לקמן (סי' רע"א ס"ק מה) בשם החוקק שיש לומר 'ויכולי' ג' פעמים, יש ליחיד לחזור ולאומרו.

[ביה"ל ד"ה ומעמד]

הפסקה פלג פלגש יקרא ל'ס'ס פסלתו כדי שיאמר 'ויכולי' עם הקהל³⁰.

30) והחזירא (א"ח סי' לח ס"ק ו) כתב, שאין ראי לקצר עבור זה, כיון שגדולה מעלת המאריך בתפילתו שהיא מזכרת בגמרא, ואילו אמירת 'ויכולי' לאחר התפילה אינה אלא הידור בעלמא, ואפילו ביום טוב שחל בשבת, שאז אמירת 'ויכולי' היא מעיקר הדין, הסתפק החזירא (שם) אם צריך למחר בתפילתו בשביל להספיק לאומרה עם הציבור, כיון שלא הוזכר בגמרא לאומרה בציבור, וסיים החזירא, שמימי מהמבואר בגמרא (שבת ק"ט, ב) שאפילו יחיד המתפלל צריך לומר 'ויכולי', משמע שעדיף לאומרה בציבור, ונשאר בצ"ע.

ומדברי הגריא (סי' ו) והמאירי (שבת שם) והשלטי גבורים (שם), הוכיח הגריש קניבסקי (שיח השורה ח"ג שבת שם), שאמירת 'ויכולי' לאחר התפילה היא בתורת עדות, וגם יש לאומרה בקול רם ובעמידה, והגריא הוסיף שיש גם לחדר לאומרה בשתים, ולפי זה ראי למחר בתפילתו כדי לאומרה עם הציבור (ועוד התבאר בדברי החזירא לעיל ס"ק ט).

ואם אמר 'ויכולי' בתפילת לחש ומיד כשסיים לומר התחילו הציבור לאומרו, הורה הגרש"י איערבך (שם) שמותר לו לחזור ולומר עמהם, שדומה לספל חלק מברכתו שמותר.

ומי שהאריך בתפילת לחש וסיים את תפילתו כשהציבור סיימו לומר 'ויכולי' בקול, הורה הגריד בהר"ן (דעת תורה סי' בהנחת הגריש שבררן), שאם יתחיל לומר 'ויכולי' תוך כדי דיבור לסיום השי', נחשב שאומר עמחם, וכמו לענין עדות שכתוב בגמרא (מכות ה, א) שעד האומר עדותו תוך כדי דיבור לעדות חברו, נחשבת היא לעדות אחת.

26) והחזירא כתב (א"ח סי' לח ס"ק י), שנראה שאין צריך להדר לאומרו בשנים, שיש לחוש שנראה כמעמיד עדים על מעשה בראשית, והוסיף שם, שיתכן שאף אין צריך לאומרו בקול רם ובעמידה.

ואשה האומרת 'ויכולי', כתב הפתח הדביר (סי' ז), שלולא דברי הט"ז (שהם מקור דברי המשנ"ב) שאמירת 'ויכולי' דינה כעדות, יש לומר שגם אשה יכולה לאומרה לשם עדות, כיון שעדות זו שהיא גלויה לכולם מקבלים גם מאשה, מאידך, הכף החיים (סי' לו) כתב בשם הבית מנחה, שאשה לא תאמר 'ויכולי' לשם עדות.

[משנ"ב שם]

יאמר אותו שפקדוש קעקד²⁷ וכו', אף אם אָקרוּ קְבִית־הַקֶּנֶסֶת²⁸.

27) ובטעם הדבר שחוזרים לאומרו בקידוש, כתב לקמן (סי' רע"א ס"ק מה) שהוא כדי להוציא את בני ביתו. והוסיף, שברוקח הביא מהמרדש שצריך לומר 'ויכולי' שלוש פעמים, אחד בתפילה ואחד לאחר התפילה ואחד על הכוס. והא"י (סי' יב) כתב עוד טעמים לכך שיש לומר 'ויכולי' שלוש פעמים.

28) ואמנם לקמן (סי' רע"א ס"ק מז) כתב, שלדעת הרמ"א שם, כיון שבבית הכנסת כבר אמרהו בעמידה, בשעת הקידוש אומרים אותו בישיבה, וכמו שאומרים את שאר הקידוש בישיבה, ואף שבמשנ"ב

מילואים

12

הלכות שבת סימן רסח

המשך מעמוד הקודם

37) ובגדר קביעתו זו, כתב האשל אברהם (בוטשאטש ט"ז ס"ק ח) שחיון שאינו מקום קביעות גמור, צריך שיהיה קבוע לתפילה כמה ימים ברציפות, וגם שיתפללו באותם ימים את כל התפילות בציבור (ראה הערות הבאות).

והמפליגים בספינה לזמן ממושך, כתבו בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' קצ) ובספר בירור הלכה (חיד עמ' ריב) שאינם אומרים 'ברכת מעין שבע', שאף שיש להם קביעות בספינה לכמה ימים, וגם יש להם שם ספר תורה, אף על פי כן הספינה נחשבת כמקום ארעי.

38) וכשימצאים כל הציבור להתפלל ברחובה של עיר, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כא) שיאמרו שם 'ברכה מעין שבע', ואף שהמקום אינו קבוע לתפילה ואין שם ספר תורה, וכן מבואר בתהלה לדוד (ס"ק יג).

39) וחצר בית הכנסת שפתח בית הכנסת פתוח אליה, ומתפללים בה, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כא) שדינה כבית הכנסת, ואפילו שאין שם ספר תורה.

ובמקום שיש בו קביעות גמורה להתפלל ולא רק לכמה ימים, ואין שם ספר תורה, כתב הפמ"ג (נעם מגדים בחלק המנהגים ס"ט) שאפשר לומר שם 'ברכת מעין שבע', אפילו כשאין שם ספר תורה, והוסיף, שזו זה שצריך שיהיה שם ספר תורה, זהו דוק במקום שאין בו קביעות גמורה, וכמו בירורים שיש בהם קביעות רק לכמה ימים. ובשו"ת אגרות משה (אורח חיד סי' סט אות ג) כתב, שאפילו שיש קביעות גמורה להתפלל בבית מסוים רק מעריב של ליל שבת ואין שם ספר תורה, יש לומר בו 'ברכת מעין שבע', ובשו"ת מנחת יצחק (שם) הביא משו"ת דבר משה, שכן הדין במקום שהוא קבוע רק לתפילה מנחה בשבת.

והציבור שיש בדעתם לקבוע מנין במקום מסוים, כתב הגר"ח קניבסקי (בירור הלכה חיד עמ' ריב) שצריכים לומר 'ברכת מעין שבע' כבר מהשבת הראשונה.

ובית כנסת שסגור כל ימות השנה ובתקופת הטפס אורחים שנמצאים באותו מקום רוצים להתפלל בו, כתב הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' שיב) שמסתבר שלא יאמרו בו 'ברכת מעין שבע'.

והמנהג בירושלים, כתב הגר"מ טוקצ'ניסקי (בספר ארץ ישראל ולוח אי"י שבת שובה) לומר גם במקום שאין בו ספר תורה, וגם אם אין המקום קבוע לתפילה. ומה נקרא ירושלים לענין זה, הורה הגר"שז איערברך (ששי"כ פס"ה הע' נח) שאפשר שהוא רק ירושלים שבו"ך החומות, שמפאת קדושתה נחשבת כבית הכנסת. והעת הגר"שז אלישיב שיש לנהוג כך בכל ירושלים. ובבן איש חי (שנה ב' פ' וירא אות י) כתב, שמנהג זה הוא ממזמן הר"ש הוא על פי הסוד, אלא שהוסיף שכן נהג בעירו [שהיתה מחוץ לירושלים].

וגם כשהשי"ץ אינו תושב ירושלים, ומתפלל בירושלים במנין שאינו קבוע, כתב בשו"ת הר צבי (ח"א סי' קנב) שצריך לומר 'ברכת מעין שבע' כמנהג המקום.

[משנ"ב ס"ק נח]

דְּהַי סֶפֶק בְּרִכָּה לְבִטְלָה⁽⁴⁰⁾.

40) ולכן אף בירושלים בבית האבל, משמע בספר גשר החיים (ח"א פ"כ אות ג ס"ק ט) שאין לומר 'ברכת מעין שבע', ואפילו אם יש במקום ספר תורה, ובשו"ת הר צבי (ח"א סי' קנב) מבואר, שמנחת ירושלים לומר 'ברכת מעין שבע' כשמתפללים בבית החתן, ואפילו שאינו מנין קבוע, וכן הורה הגר"שז אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"א פ"ו סוף הע' 50) שמנהג ירושלים לומר בכל מקום, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ט תשובה ה).

[משנ"ב ס"ק נ]

"בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹּהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְכוּ'⁽³¹⁾ קִנָּה שְׁמִים וְאָרֶץ וְכוּ'⁽³²⁾ וְכִי, וְגַם הָאֵינָא לֹא זָנָה מְקַלְמָה⁽³³⁾.

31) ולענין אם צריך לכרוע בו בתחילת הברכה כמו בברכת אבות שבשמונה עשרה, כתבו בשו"ת זכר יהוסף (סי' צ) והמקור חיים (בקצור הלכות סי'ח) שצריך לכרוע, וכן הורה הגר"שז אלישיב (תפילה כהלכתה פכ"א ס"א). והגר"שז איערברך (הליכות שלמה תפלה, פ"ט הע' 34, רשימות) בתחילה היתה דעתו שלא לכרוע, אבל לאחר שנדפס ספר מקור חיים (הצ"ל), וראה בו שסובר שיש לכרוע, ביטל דעתו. מאידך, בשו"ת לבושי מרדכי (תנינא יו"ד סי' צו אות ב) כתב, שלא מצאנו שתיקנו להשתחוות בברכת מעין שבע.

ולכרוע כשאומר 'ונודה לשמר', כתב בשו"ת מגן שאול (סי' ה) שאין צריך, ואף שברכה זו נתקנה במקום מודים.

ולומר בתחילתו 'יהי שפתי', כתב האשל אברהם (בוטשאטש, סי'ח) שאין צריך, משום שסומך על מה שאומר בתפילת הלחש אבל בסופו נכון לומר 'ידו לרצון אמרי פי וכו', כיון שאומרים אותו על סיום התפילה, ועבשיו נחשב שסיים את תפילתו. והליקוטי מהרי"ח (סדר תפילת ערבית לשבת) כתב, שכמדתה שהמנהג לא לומר בסופו 'ידו לרצון'.

32) ולענין אם יש לענות 'אמן' אחר שמסיים השי"ץ קונה שמנים וארץ, כתב הארחות חיים (ספינקא ס"ק יא) שאין לומר, כיון שהוא אמצע הברכה.

33) ואף אם שכח השי"ץ לומר 'ויכולו' וברכת מעין שבע, וזכר באמצע הקדוש [בזמן ביום טוב שחל בשבת שאו שיוך לטעות בזה], כתב בשו"ת אגרות משה (אורח חיד סי' ע אות יג) שאם מוכר קודם שאמר 'בעלמא ובזמן קריב', יפסיק את הקדוש ויאמר 'ויכולו', אבל אם נזכר לאחר שענה הציבור 'אמן' יהא שמויה רבה, ימשיך עד 'ואמיר' בעלמא ואמרו אמן, שער שם נחשב כחצי קדיש, ויאמר 'ויכולו' וברכת מעין שבע, ולאחר מכן יחזור ויאמר קדיש 'ותקבל'. וכן אם כבר גמר את הקדוש, לאחר שיאמר 'ויכולו' וברכת מעין שבע, יאמר שנית קדיש ותקבל.

[משנ"ב ס"ק נא]

דְּהַי, שְׁמִתְחִיל יְמֵי אֲבוֹתַי עַד זְכוֹר לְמַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁיתִי פְּלִקְדִי⁽³⁴⁾.

34) וגם כשמתפלל בביתו ביחידות, כתב השריע הרב (סי'ג) שהרשות בידו לאומרה בלי ברכה. מאידך, המקור חיים (סי'ח) כתב, שאם אינו שומע מהשי"ץ את הברכה, אין להתחיל מ'מגן אבות', כיון שאין להתחלה זו שום הבנה.

[משנ"ב ס"ק נב]

אֵלָּא אַחֵר שְׁסִימֵי סֶקֶל יִתְחִיל הוּא יְמֵי אֲבוֹתַי בְּקוֹל רַם⁽³⁵⁾.

35) והמנהג בירושלים, כתב בלח ארי (שבת שובה), שבבתי מדרשות הישנים נהגים כדעת הגר"א (מעשה רב אות קטו) שאין הציבור אומר כלל, ורק השי"ץ לבדו אומר ברכת מעין שבע.

[ביה"ד ד"ה ים טוב]

לְבַד מִיִּסְטוּב רֵאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁחַל לְהִיט בְּשֶׁבֶת דָּאין אִקְרִין אוֹתוֹ⁽³⁶⁾.

36) ואם התחיל לאומרו ונזכר לאחר שאמר 'ברוך אתה ה'', כתב הדעת תורה (סי' תפז ס"א ד"ה ונראה) שסיים את הברכה כדי שלא יהיה ברכה לבטלה, ואפשר לסמוך על דעת הרמ"ע (שהובא בשו"ת ברכה סי' תרמב) שגם בליל פסח אפשר לאומרו.

[משנ"ב ס"ק נד]

אֵבֶל כְּשֶׁיֵּשׁ קְבִיעוֹת עַל אֵינָה יָמִים⁽³⁷⁾ וְיֵשׁ סְפִירַתְהָ אֶצְלָם, וְכִמְו בְּיָרִידִים, דּוּמָה לְבֵית־הַקִּנְיָן קְבוּעִים⁽³⁸⁾ וְאוֹמְרִים⁽³⁹⁾.

